

Ultimul capitol evocă, în treacăt, figurile citorva „oameni de litere” ai timpului, filozofi, ca Dion din Prusa și Lucian, sau istorici, ca Arrian și Dion Cassius Cocceianus. Trei apendici reiau cu amănunte unele probleme abia atinse în text : personalitatea lui Secundus, „filozoful tăcut”; itinerariul călătoriei lui Polemon în tovărășia lui Hadrian (pe baza traducerii arabe a tratatului acestui autor : *Physiognomica*); în sfârșit, data morții lui Fronto, consul în 143, prieten și corespondent al lui Marcus Aurelius.

Un indice de nume proprii și o întinsă bibliografie completează interesanta lucrare, după parcurgerea căreia cititorul nu poate să nu împărtășească judecata întemeiată a autorului : „In an age which had a strong taste for the artificial brilliance of the sophists, the role which they had had for centuries in society and politics became conspicuous and stunning. The Graeco-Roman *oikouménē* permitted them to have international prestige; and as in the old days the rhetors had associated in official and unofficial relationships with the leaders of the Roman aristocracy, so now they are found in similar relationships with the monarchs of the Roman Empire. It could be argued without apology that the Second Sophistic has more importance in Roman History than it has in Greek Literature”.

D. M. Pipidi

MAURICE TESTARD : *Saint Jérôme. L'apôtre savant et pauvre du patriciat romain* (Collection d'Études anciennes, publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé). Paris, Les Belles Lettres, 1969, 242 p. in 16°.

„Saint Jérôme — observă autorul, în fruntea lucrării aci semnalate — est un auteur peu familier au grand public, même cultivé. Son œuvre, difficilement accessible jusqu'à une date récente, reste méconnue. L'histoire de l'art a fait plus que ses écrits, pour populariser sa figure austère et tellement originale; la peinture et la sculpture l'ont également traité comme un personnage de légende et toujours en vertu d'une intuition très juste de l'homme, sous des traits excessifs : exténué par les jeûnes ou coiffé par les baroques du chapeau cardinalice !”

Această judecată a lui Maurice Testard, cu totul întemeiată, explică, mi se pare, și țelul și planul ultimei sale cărți : popularizarea unei figuri de seamă din istoria Bisericii apusene cu mijloace care se depărtează întrucâtva de căile bătute ale erudiției literare. În loc să închine lui Hieronym un op copios, încărcat de amănunte și de referințe, cum desigur nu i-ar fi fost greu s-o facă, învățatul belgian a preferat să-i evoce figura într-o cărțuie lipsită de aparat, dar scrisă cu un condei sprinten și străbătută de o ascuțită înțelegere a omului și a împrejurărilor în mijlocul cărora și-a realizat vocația.

Ceea ce ni se oferă, în aceste condiții, e în primul rând un portret moral al învățatului și al ascetului, cu însușirile și slăbiciunile lui, cu prietenii care i-au împodobit viața și cu inimițiile care nu i-au lipsit și care explică o atît de mare parte din opera sa scrisă. „Luarea-aminte arătată omului — se relevă cu finețe în Cuvîntul înainte — care e regula citirii umaniste, ne îngăduie să pătrundem adinc în intimitatea scriitorului. Hieronym încetează de a fi numai pitoresc : devine emoționant. Povara sa de slăbiciuni nu-l despoaie de aureolă, ci-l apropie numai de marea mulțime a oamenilor. Sfințenia nu-i stătea în fire și dobîndirea ei n-a fost pentru el lesnicioasă ; a fost nevoie, pentru a ajunge pînă la ea, de luptă și de har”.

Etapale frămîntatei cariere sînt urmărite, în cartea pe care o analizez, pînă la o vreme în ordine cronologică : după copilăria petrecută la Stridon și anii de învățătură la Roma,

călătoria în Orient, care marchează începuturile unei vieți ascetice și intelectuale, apoi revenirea trecătoare în capitală, ca om de carte angajat într-un vast program de tălmăciri ale *Scripturii* și, nu mai puțin, ca dascăl spiritual al unui grup de discipoli aleși. În sfârșit, stabilirea definitivă la Betleem — zăbavă rodnică în ctitorii de tot felul —, unde avea să-și sfârșească zilele înainte de a fi înfrânt pacea.

Alte capitole ale lucrării au un caracter sistematic, în sensul că în ele se examinează, pe rând, activitatea de traducător și de exeget a lui Hieronym, apoi contribuțiile lui ca istoric al propriei vremi, ca epistolograf și ca polemist. În încheiere, cercetarea poartă asupra valorii operei ca document al amurgului lumii vechi, asupra răspunderii creștinilor în căderea imperiului, schițându-se și o comparație între Hieronym și Augustin: „le docteur et le pasteur”.

Toate aceste grave subiecte sînt, firește, abia atinse în puținele pagini pe care autorul le avea la dispoziție. N-avem deci a căuta în carte mai mult decît indicații sumare despre probleme a căror deslușire ar fi cerut mai multă luare-aminte și mai mult răgaz. Oricum, pentru o primă luare de contact cu opera și cu personalitatea unui părinte al bisericii reprezentativ în mai mult de o privință, lucrarea profesorului Testard e o bună călăuză. Interesul ei e sporit de *textele alese* care completează volumul (130 de pagini din 240, cite numără în-tregul), a căror parcurgere oferă cititorului posibilitatea unei apropieri neîntîrziată de scrisul autorului cercetat. E vorba de lungi pasaje spicuite mai ales în corespondență, interesante pentru poziția lui Hieronym în cîteva probleme controversate de dogmă și de comportare, pentru informațiile istorice cuprinse în ele, dar mai ales pentru înțelegerea nemijlocită a omului și a scriitorului. În ciuda unor însușiri puțin comune și a meritelor incontestabile, omul — de ce n-am spune-o — nu-i simpatic. Cît privește scriitorul, sper să nu scandalizez pe nimeni mărturisind că-i prefer pe Seneca ori pe Tacit.

D. M. Pippidi

LLOYD W. DALY, *Contributions to a History of Alphabetization in Antiquity and the Middle Ages*, Bruxelles, 1967, 99 p. (Collection Latomus, vol. XC.)

Închinată memoriei magistrului W. A. Oldfather, inițiatorul excelentului *Index Apuleianus* din 1934 (la care a colaborat și discipolul), cartea lui Daly tratează un subiect în aparență minor: utilizarea ordinii alfabetic în cataloage și în liste de tot felul constituie o temă importantă doar pentru bibliotecari, lexicografi, bibliografi etc. Cînd însă textele pot fi emendate sau mai bine interpretate ținînd seamă de alfabet, ne convingem că problema nu e chiar atît de lipsită de însemnătate. Iată două exemple. În *Corpus inscr. Lat.*, 2, 2477, găsim o listă de zece orașe din Spania; primele șapte încep, la rând, cu literele *a, b, c, e, i, l*, ultimele două cu *q* și *t*; pe locul al optulea se citește *Aebisoc*, întrerupîndu-se șirul alfabetic: c împede că trebuie acceptată corectura *Nebisoc*. În listele de nume ale diverselor fructe date de Macrobiu, de pildă la struguri (*Saturnalia*, 3, 20, 7), primele 22 de specii sînt în ordine alfabetică de la *aminea* pînă la *uariola*, după care urmează *lagea*: evident, nu e al 23-lea soi, ci un atribut al numelui precedent (deci *uariola lagea*). Amintesc și „dezordinea” din lexiconul lui Suidas (păstrez denumirea tradițională din motive... morfologice), unde după δ vin α, ε, ζ, et, η, ι, după ξ vin ο și ω, după τ vin οτ și υ; explicația e cunoscută de mult (autorul — sau autoarea — urmează pronunția vremii sale), dar poate mai puțini știm că aceste i ordini alfabetic datorăm denumirile de *epsilon*, *omicron*, *omega* și *ypsilon*, pentru a le deosebi, adică, de omofonele învecinate. Precum se vede, o lucrare ca a lui Daly nu era superfluă.